MISERERE

LEGENDĂ RELIGIOASĂ [DIN NAVARRA]

Acum cîteva luni, vizitînd celebra abaţie de la Fitero şi îndeletnicindu-mă cu răsfoirea cîtorva volume din biblioteca sa părăsită, descoperii într-unul din unghere două sau trei caiete de muzică îndeajuns de vechi, acoperite de praf şi pe care şoarecii chiar începuseră să le roadă.

Era un Miserere[1].

Eu nu ştiu muzică. Însă îmi este atît de dragă încît, chiar fără să mă pricep, obişnuiesc să iau uneori partitura unei opere şi îmi petrec ceasurile moarte răsfoindu-i paginile, privind grupurile de note mai mult sau mai puţin îngrămădite, liniile, semicercurile, triunghiurile şi soiurile de alte cele numite chei, şi toate acestea fără să înţeleg nici o iotă şi nici să trag vreo învăţătură din asta.

Consecvent cu mania mea, am reparcurs caietele, iar primul lucru care mi-a atras atenţia a fost că, deşi pe ultima pagină era acest cuvînt latinesc, atît de obişnuit în toate lucrările, finis*, adevărul era că acel* Miserere *nu era terminat, întrucît muzica nu ajungea decît pînă la al zecelea verset.*

Aceasta a fost, fără îndoială, ceea ce mi-a atras atenţia mai întîi. Însă mai apoi, după ce m-am uitat puţin pe paginile cu muzica, m-a şocat şi mai mult observaţia că, în locul acelor cuvinte italieneşti scrise în toate, precum maestoso*,* allegro*,* ritardando*,* più vivo*,* a piacere*, erau cîteva rînduri scrise cu caractere mai mărunte şi în limba germană, dintre care unele slujeau la a sublinia lucruri foarte dificil de făcut, cum este acesta: «Trosnesc…, trosnesc oasele, iar din măduva lor va părea că ies vaietele»; ori precum asta: «Coarda urlă fără să discordeze, metalul tună fără a asurzi; dar acestea sună laolaltă şi nu se confundă nimic, şi totul este omenirea care sughiţă şi geme»; ori cea mai originală din toate, fără îndoială, recomanda dedesubtul ultimului versicul: «Notele sînt oase acoperite de carne; lumină de nestins, cerurile cu armonia lor…, forţă!…, forţă şi dulceaţă.»*

– Ştii ce este asta? – l-am întrebat pe un bătrînel care mă însoţea, cînd am terminat de tradus pe jumătate aceste rînduri, care păreau nişte fraze scrise de un nebun.

Bătrînul mi-a povestit atunci legenda pe care am să v-o istorisesc.

***

Cu mulţi ani în urmă, într-o noapte ploioasă şi întunecată, la poarta mînăstirii acerstei abaţii a sosit un pelerin şi a cerut puţin foc pentru a-şi usca veşmintele, o bucată de pîine cu care să-şi potolească foamea şi un adăpost oarecare unde să aştepte dimineaţa şi să-şi urmeze drumul odată cu lumina soarelui.

Masa lui modestă, culcuşul lui sărăcăcios şi căminul său aprins le puse fratele căruia îi fusese adresată această cerere la dispoziţia drumeţului, pe care, după ce îşi reveni din osteneală, îl întrebă despre pelerinajul său şi despre locul către care se îndrepta.

– Eu sînt muzician – răspunse cel întrebat. M-am născuit foarte departe de aici, iar în patria mea m-am bucurat cîndva de un mare renume. În tinereţe am făcut din arta

---

1

mea o armă puternică de seducţie, şi am aprins cu ea patimi ce m-au tîrît spre o crimă. La bătrîneţe vreau să convertesc la bine însuşirile pe care le-am folosit întru rău, mîntuindu-mă tot pe acolo pe unde m-am putut osîndi.

Cum enigmaticele cuvinte ale necunoscutului nu-i păreau întru totul limpezi fratelui mirean, în care curiozitatea începea deja să se deştepte, şi îmboldit de aceasta să-şi continue întrebările, interlocutorul urmă în acest fel:

– Îmi plîngeam în adîncul sufletului păcatul pe care îl comisesem. Însă, cînd am încercat să-i cer lui Dumnezeu îndurare, nu găseam cuvinte care să-mi exprime cum se cuvenea căinţa, cînd, într-o zi, ochii îmi căzură din întîmplare pe o carte sfîntă. Am deschis acea carte, iar pe una din pagini am găsit un strigăt uriaş de pocăinţă adevărată, un psalm al lui David, acela care începe: *Miserere mei, Deus!* Din clipa cînd am citit strofele, singurul meu gînd a fost să găsesc o formă muzicală atît de magnifică, atît de sublimă încît să poată cuprinde grandiosul imn de durere al Regelui Profet. Încă n-am întîlnit-o; însă, dacă izbutesc să exprim ceea ce simt în inimă, ceea ce aud nedesluşit în cap, sînt sigur că voi face un *Miserere* atît de minunat, încît muritorii n-au auzit altul asemănător; atît de sfîşietor încît, la ascultarea primului acord, arhanghelii vor spune odată cu mine, cu ochii acoperiţi de lacrimi şi adresîndu-se Domnului: «Îndurare!», iar Domnul se va îndura de biata lui creatură.

Ajungînd în acest punct al istorisirii, pelerinul tăcu pentru o clipă, iar apoi, slobozind un suspin, îşi reluă firul povestirii. Fratele mirean, cîţiva lucrători din abaţie şi doi-trei păstori de la gospodăria călugărilor care alcătuiau o roată împrejurul vetrei, îl ascultau într-o tăcere adîncă.

– După ce – urmă el – străbătusem toată Germania, toată Italia şi cea mai mare parte din această ţară clasică în privinţa muzicii religioase, încă n-am auzit un *Miserere* din care să mă pot inspira, nici unul, nici unul, şi am ascultat atîtea încît aş putea spune că le-am ascultat pe toate.

– Pe toate? – spuse atunci, întrerupîndu-l, unul dintre păstori. Vasăzică încă n-ai ascultat *Misererele de pe Munte*?

– *Misererele de pe Munte*! – exclamă muzicianul cu aer de mirare. Ce *Miserere* mai e şi ăsta?

– Nu ţi-am spus? – murmură ţăranul, iar apoi urmă cu o intonaţie misterioasă: Acel *Miserere* pe care îl aud din întîmplare numai cei care, la fel ca mine, umblă zi şi noapte în urma turmei prin coclauri şi stîncărie, este o poveste întreagă, o poveste foarte veche, însă pe atît de adevărată pe cît, se pare, de incredibilă.

Întîmplarea face că, în partea cea mai de nepătruns a acestor lanţuri de munţi care mărginesc zarea văii, în al cărei fund se află abaţia, acum mulţi ani, ce spun eu mulţi ani!, acum multe veacuri, exista o mînăstire, a cărei biserică, pe cît se pare, a clădit-o pe cheltuiala lui un senior, din averea ce urma să-i lase filui său, pe care l-a dezmoştenit la moarte, ca pedeapsă pentru faptele sale rele.

Pînă aici toate bune; însă întîmplarea face că acest fiu, care, după cum se va vedea mai încolo, trebuie că era un drac împieliţat, dacă nu cumva era dracul însuşi în persoană, ştiind că averea lui era în puterea călugărilor, iar castelul lui se transformase în biserică, adună cîţiva tîlhari, tovarăşi de-ai lui în viaţa de stricăciuni la care se dedase cînd îşi părăsise casa părintească, şi într-o noapte de Joia Mare, în care călugării se aflau în cor, şi în clipa cînd urmau să înceapă sau începuseră *Miserere*-le, dădură foc mînăstirii, jefuiră biserica şi, fără prea multe socoteli, se spune că nu lăsară în viaţă nici un călugăr. După această grozăvie, bandiţii plecară, iar instigatorul lor odată cu ei, nu se ştie încotro, poate că în adîncuri. Flăcările preschimbară mînăstirea într-o dărîmătură. Din mînăstire au mai rămas în picioare ruinele deasupra stîncii scobite de unde se iveşte

cascada care, după ce se prăvale din stîncă în stîncă, alcătuieşte pîrîul ce vine să scalde zidurile acestei abaţii.

– Dar – îl întrerupse nerăbdător muzicianul – acel *Miserere*?

– Răbdare – urmă cu mare încetineală ciobanul – că toate la vremea lor.

După care îşi urmă astfel istorisirea:

– Oamenii din împrejurimi se indignară de această crimă: de la părinţi la copii şi de la copii la nepoţi s-a povestit în lungile nopţi de veghe. Însă ceea ce îi păstrează şi mai vie amintirea este că, în fiecare an, în noaptea cînd s-a petrecut, se văd strălucind lumini prin ferestrele sparte ale bisericii, şi se aude parcă un soi de muzică stranie şi nişte cîntări lugubre şi înspăimîntătoare ce se percep din cînd în cînd în suflarea văzduhului. Sînt călugării, care, morţi pesemne fără a se găsi pregătiţi să se înfăţişeze la judecata lui Dumnezeu spălaţi de orice păcat, încă mai vin din purgatoriu să-I cerşească îndurarea cîntînd acel *Miserere*.

Cei de faţă se priviră unii pe alţii cu semne de neîncredere. Numai pelerinul, care părea viu preocupat de istorisirea poveştii, îl întrebă neliniştit pe cel ce-o povestise:

– Şi spui că această minunăţie încă se mai repetă?

– Peste trei ceasuri va începe fără greş, întrucît chiar în noaptea asta este Joia Mare, şi tocmai au bătut ceasurile opt la orologiul abaţiei.

– Cît de departe e mînăstitrea?

– La vreo leghe şi jumătate.

– Dar, ce faci? Unde pleci pe o noapte ca asta? Dumnezeu te-a părăsit! – exclamară toţi văzînd cum pelerinul, ridicîndu-se din scaun şi luîndu-şi toiagul, părăsea vatra îndreptîndu-se către poartă.

– Unde plec? Să aud acea muzicăminunată, să aud marele, adevăratul *Miserere*, acel *Miserere* al celor ce se întorc pe lume după moarte şi ştiu că a muri e un păcat.

Şi, spunînd, acestea, dispăru din priveliştea înfricoşatului mirean şi a nu mai puţin uluiţilor păstori.

Vîntul vîjîia, făcînd să scîrţîie porţile, ca şi cum o mînă puternică ar fi luptat să le zmulgă din ţîţîni. Ploaia cădea în puternice rafale, şfichiuind geamurile de la ferestre, iar din cînd în cînd lumina unui fulger ilumina pentru o clipă întreaga zare ce se ivea de la ele.

Odată trecut primul moment de stupoare:

– E nebun! – exclamă mireanul.

– E nebun! – repetară păstorii, agitînd din nou focul şi adunîndu-se în jurul vetrei.

II

După unul sau două ceasuri de drum, misteriorul personaj pe care la abaţie îl socotiseră nebun, urcînd cursul pîrîului pe care i-l indicase ciobanul cu istorisirea, ajunse la punctul unde se ridicau, negre şi impunătoare, ruinele mînăstirii.

Ploaia încetase. Norii pluteau în stoluri întunecate, printre ale căror fîşii aluneca uneori cîte o rază fugară de lumină palidă şi incertă. Iar aerul, biciuind stîlpii şi întinzîndu-se prin claustrele pustii, parcă gemea. Cu toate acestea, nimic supranatural, nimic straniu nu venea să lovească imaginaţia. Unuia care dormise nu o noapte fără alt adăpost în afara ruinelor unui turn părăsit ori a unui castel solitar; unuia care înfruntase în îndelungatele sale peregrinări sute şi sute de chinuri, toate acele ruine îi erau familiare.

Picăturile de apă se infiltrau prin crăpăturile arcelor distruse şi cădeau pe lespezi cu un zgomot ritmic, precum acela al pendulei unui orologiu. Ţipetele bufniţei, care striga refugiată sub nimbul de piatră al unei icoane din piatră aflată încă în picioare în golul unui zid; zgomotul reptilelor care, deşteptate de furtună din letargia lor, îşi scoteau capetele diforme din găurile unde dorm ori se tîrau printre tufele de mure şi de brîncuţă ce creşteau la poalele altarului, printre îmbinările lespezilor sepulcrale ce alcătuiau pardoseala bisericii, toate aceste stranii şi misterioase murmure ale cîmpiei, ale singurătăţii şi ale nopţii ajungeau perceptibile la auzul pelerinului, care, aşezat pe statuia mutilată a unui mormînt, aştepta cu înfrigurare ceasul la care trebuia să se împlinească minunăţia.

Trecu ceva vreme şi nimic nu se resimţi: acele mii de rumori nedesluşite continuau să sune şi să se îmbine în mii de feluri diferite, însă întotdeauna aceleaşi.

«M-o fi înşelat!», gîndi muzicianul; însă în acea clipă se auzi un zgomot nou, un zgomot inexplicabil în acel loc, ca acela produs de un orologiu cu cîteva secunde înainte de a suna ora: zgomot de roţi ce se învîrt, de corzi ce se dilată, de maşinărie ce se agită surd şi se pregăteşte să-şi întrebuinţeze misterioasa ei vitalitate mecanică, şi răsună o bătaie de clopot…, două…, trei…, pînă la unsprezece.

În templul cel prăbuşit nu exista nici un clopot, nici un orologiu, nici măcar vreun turn.

Încă nu se stinsese, slăbind din ecou în ecou, cea din urmă bătaie de clopot. Încă i se mai auzea vibraţia tremurînd în văzduh, cînd acoperămintele din granit ce adăposteau sculpturile, treptele de marmură ale altarelor, molonul ogivelor, parapetele ajurate ale corului, ornamentele cu trifoi ale cornişelor, stîlpii negri de lîngă ziduri, pardoseala, bolţile, întreaga biserică începu a se ilumina spontan, fără a se zări vreo torţă, vreo lumînare ori vreo lampă care să răspîndească acea neobişnuită luminozitate.

Părea un schelet de pe ale cărui oase galbene se desprinde acel gaz fosforescent ce străluceşte şi fumegă în întuneric cu o lumină albăstruie, neliniştită şi înfricoşată.

Totul păru să se însufleţească, însă cu acea mişcare galvanică ce îi imprimă morţii nişte contracţii care parodiază viaţa, mişcare instantanee, încă şi mai înfiorătoare decît inerţia cadavrului pe care îl zgîlţîie cu forţa ei necunoscută. Pietrele se uniră cu pietrele; altarul, ale cărui fragmente sfărîmate se vedeau înainte împrăştiate fără nici o rînduială, se ridică intact, ca şi cum artizanul abia i-ar fi aplicat ultima lovitură de daltă, iar aidoma altarului se ridicară capelele doborîte, capitelurile rupte, precum şi distrusele şi imensele şiruri de arce care, încrucişîndu-se şi înlănţuindu-se capricios, alcătuiră din coloanele lor un labirint de porfir.

Odată reconstruit templul, începu să se audă un acord îndepărtat ce se putea confunda cu vîjîitul văzduhului, însă care era un ansamblu de glasuri îndepărtate şi grave ce parcă ieşeau din sînul pămîntului spre a se ridica puţin cîte puţin, devenind tot mai perceptibile.

Cutezătorului pelerin începu să-i fie frică, însă cu frica lui încă mai lupta fanatismul pentru orice era neobişnuit şi miraculos, şi îndemnat de acesta părăsi mormîntul pe care stătea, se înclină peste marginea prăpastiei printre ale cărei stînci sălta torentul, prăvălindu-se cu un tunet nesfîrşit şi înfricoşător, iar părul i se făcut măciucă de groază.

Abia învăluiţi în zdrenţele raselor, cu glugile trase, sub ale căror pliuri cu mandibulele descărnate şi cu dinţii albi contrastau întunecatele cavităţi ale ochilor din hîrcile lor, văzu scheletele călugărilor, care fuseseră aruncaţi de pe parapetul bisericii în prăpastie, ieşind din adîncul apelor şi, agăţîndu-se cu degetele prelungi ale mîinilor lor de os de crăpăturile dintre stînci, căţărîndu-se pe ele pînă cînd ajungeau la margine,

rostind pe un glas jos şi sepulcral, însă cu o sfîşietoare expresie de durere, primul verset al psalmului lui David:

– *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam*!

Cînd călugării ajunseră la peristilul templului, se rînduiră în două şiruri şi, pătrunzînd în incintă, îngenunchează unul după altul în cor, unde, cu un glas mai înalt şi mai solemn, continuară să intoneze versetele psalmului. Muzica răsuna în ritmul glasurilor: acea muzică era rumoarea îndepărtată a tunetului, care, odată risipită furtuna, se îndepărta murmurînd; era vîjîitul văzduhului care gemea în deschiderea mutelui; era monotonul zgomot al cascadei care cădea peste stînci, şi picătura de apă care se infiltra, şi ţipătul bufniţei ascunse, şi frecuşul reptilelor neliniştite. Toate acestea erau muzica, şi ceva în plus ce nu poate fi explicat şi nici măcar conceput; ceva în plus care părea ecoul unei orgi ce acompania versetele giganticului imn de pocăinţă al regelui psalmist, cu note şi acorduri la fel de gigantice precum cuvintele sale înfiorătoare.

Urmă ceremonia; muzicianul, care asista absorbit şi îngrozit, se credea în afara lumii reale, credea că trăieşte în acea zonă fantastică a visului, unde toate lucrurile capătă forme stranii şi fenomenale.

O zguduitură teribilă veni să-l scoată din acea stupoare ce pusese stăpînire pe toate facultăţile spiritului său. Nervii săi săltară la impulsul unei emoţii nespus de puternice, dinţii săi clănţăniră, agitîndu-se cu o tremurare cu neputinţă de reprimat, iar frigul îi pătrunse pînă în măduva oaselor.

Călugării rosteau în acea clipă acele cuvinte înfricoşătoare din *Miserere*:

– *In iniquitatibus conceptus sum: et in peccatis concepit me mater mea*.

Cînd răsună acest verset, iar ecourile sale se dilatară bubuind din boltă în boltă, se ridică un vaiet înfiorător, ce părea un ţipăt de durere zmuls omenirii întregi de conştiinţa faptelor sale rele; un ţipăt cumplit, alcătuit din toate jeluielile nenorocirii, din toate urlete deznădejdii, din toate blasfemiile impietăţii; un concert monstruos, demn tălmaci al celor ce trăiesc în păcat şi au fost concepuţi în nelegiuire.

Cîntul continuă, cînd nespus de trist şi profund, cînd aidoma unei raze de soare ce sfîşie norul întunecat al unei furtuni, făcînd ca unui fulger de groază să-i urmeze un fulger de bucurie, pînă cînd, mulţumită unei transformări subite, biserica străluci scăldată în lumină cerească; scheletele călugărilor se acoperiră de carne; cupola se frînse, iar prin ea se zări cerul ca un ocean de lumină deschis privirilor drepţilor.

Serafimii, arhanghelii, îngerii şi ierarhiile acompaniau cu imnul lor de slavă acest verset, care urca atunci la tronul Domnului asemenea unei trîmbiţe armonice, asemenea unei gigantice spirale se tămîie sonoră:

– *Auditui meo dabis gaudium et laetitiam: et exultabunt ossa humiliata*.

În acest punct, strălucirea orbitoare răpi vederea pelerinului, tîmplele sale zvîcniră cu violenţă, urechile îi vîjîiră, iar el căzu fără cunoştinţă la pămînt, şi nu mai auzi nimic.

III

A doua zi, paşnicii călugări din abaţia Fitero, cărora fratele mirean le dăduse seamă despre ciudata vizită din noaptea anterioară, îl văzură pe necunoscutul pelerin intrînd pe poartă, palid şi parcă năucit.

– Ai auzit, în cele din urmă, *Miserere*-ul? – îl întrebă cu un anumit ameastec de ironie mireanul, aruncînd pe furiş o privire complice.

– Da – răspunse muzicianul.

– Şi cum ţi s-a părut?

– Am să-l scriu: daţi-mi un adăpost în casa voastră – urmă el adresîndu-i-se abatelui – un adăpost şi pîine pentru cîteva luni, şi am să vă las o operă de artă nemuritoare, un *Miserere* care să-mi spele păcatele în ochii lui Dumnezeu, care să-mi veşnicească amintirea şi să eternizeze, odată cu ea, şi pe a acestei abaţii.

Din curiozitate, călugării îl sfătuiră pe abate să-i accepte rugămintea. Din compasiune, deşi îl credea nebun, abatele consimţi, în cele din urmă, iar muzicianul, instalat în mînăstire, îşi începu lucrul.

Muncea zi şi noapte, trudind necontenit. În toiul muncii se oprea şi părea că ascultă ceva ce îi suna în închipuire, pupilele i se măreau, iar el sărea din scaun exclamînd:

– Asta este; aşa, aşa, nu-ncape îndoială… Aşa! – şi continua să scrie note cu o repeziciune febrilă, care nu o dată stîrni uimirea celor ce îl observau pe nevăzute.

Scrise primele versete şi pe următoarele, pînă la jumătatea psalmului. Însă, ajungînd la ultimul pe care îl auzise pe munte, îi fu cu neputinţă să înainteze.

Scrise una, două, o sută, două sute de ciorne: totul zadarnic. Muzica lui nu semăna cu acea muzică pe care izbutea să o încredinţeze hîrtiei, iar somnul îi zbură de pe pleoape, şi îşi pierdu pofta de mîncare, şi febra îi puse stăpînire pe cap, şi muri în cele din urmă, fără să fi putut duce la bun sfîrşit acel *Miserere*, pe care, ca pe o ciudăţenie, călugării l-au păstrat, şi care s-o mai fi păstrînd şi astăzi în arhiva abaţiei.

*

Cînd bătrînelul îmi termină de istorisit această poveste, nu putui să nu-mi întorc din nou privirile către manuscrisul prăfuit şi vechi al acelui Miserere*, care încă mai era deschis pe una din mese.*

In peccatis concepit me mater mea…

Acestea erau cuvintele de pe pagina pe care încă o aveam dinaintea ochilor, şi care părea să-şi rîdă de mine cu notele ei, cu cheile şi cu mîzgăliturile ei de neînţeles pentru cei profani în muzică.

Ca să le fi putut citi aş fi dat o lume.

Cine ştie dacă n-o fi o nebunie?

***